

ÇORUMLU

Çorum Halkevi Dil, Tarih ve
Edebiyat komitesi çıkarır

YIL : 2 SAYI : 19

1 ŞUBAT 1940

Basıldığı yer : Çorum Vilâyet Matbaası

İÇİNDEKİLER

	Sahife
1 — Çorum vilâyetine ait bir tedkik raporundan *	563
2 — Çorumda aşiret meseleleri, bunların malî vaziyetleri H. T. Dağlıoğlu	568
3 — Müverrih Âli ve Ahfadı Çorumda. . . Nazmı Tombuş	571
4 — Cönklerden derlemeler Eşref Ertekin	579
5 — Halk dilinden : En büyük acı R. R. Tankaya	582
6 — Çorumlu Maniler Eşref Ertekin	585
7 — Aşık oyunu Nazmı Tombuş	588
8 — Yerli haberler *	591
9 — Bir efsanenin iç yüzü *	593
10 — Anadolu isyanları N. T.	594
11 — İlâve vesikalar, fotoğraflar *	

ÇORUMLU

Çorum Halkevi Dil, Tarih ve
Edebiyat komitesi çıkarır

Yıl: 2

1 ŞUBAT 940

Sayı: 19

ÇORUM VİLÂYETİNE AIT

BİR TEDKİK RAPORUNDAN [*]

Haziran 14 de otomobille Ankaradan hareket ederek Küçük-Yozgat, Kılıçlar, Kırıkkale, Çerikli, Sungurlu, Alaca höyük hafriyat mahalli, Boğazkale, Çorum, Osmancık, Gümüşhacı köy, İskilip ile yollarda bir çok köyleri gördüm. Bazı kaza ve köylerde halkla uzunca hasbühaller yaptım.

1 — Yollar :

Çerikli - Sungurlu şosesi bu hâvalide yapılmakta olan yolların iktisâden en ehemmiyetlisidir. Çünkü Yeşil ve Kızılırmak havzaları arasında şimendöfer uğramıyan bu şimal bölgemizi Orta Anadolu hatlarına ve denize bağlayan ve bilhassa Ankarayı yaklaştıran bir yoldur.

Eti imparatorluğuna sekiz yüz yıl hükümet merkezliği yapmış olan Boğazkale ve ona civar Alaca-höyük ve Çikhasan kale ve harabeleri gibi bütün dünyaya ün salmış kıymetli hazineler ve üç dört bin yıllık Türk medeniyeti eserleri hep bu havzada bulunduğu ve gün geçtikçe yerli, yabancı ilim adamlarını ve seyyahları daha fazla mikyasta yüksek cazibesile çeken bu asârı atika mahalleri için bu yılun yaz ve kış seyyahat imkânı bahşedeceği için değeri artmaktadır.

[*] İzmir Meb'usu Sayın Bay Rahmi Köken tarafından yazılan bu kıymetli raporun vilâyetimizi ilgilendirmiyen bazı kısımları alınmamıştır.

Bu harabeler taş ve bakır devirleriyle Hitit, Firikya, Yunan, Roma, Bizans, Selçuk, Osmanlı Türklerinin eserlerini ve Anadolu'da yaşamış medeniyetleri hep bir arada toplamak ve medeniyet merhalelerini ve bir çok medeniyetlerin hakiki menşelerini yepyeni bir keşif olarak ortaya koyması ve tarih âleminde esaslı inkılaplar yapması, eski bilgileri kökünden değiştirmesi gibi emsalleri cihanın başka yerlerinde pek az görülen fevkalâde hususiyetleri sebebiyle bu Türk menşesine dayanan büyük hakikatlerin yayılması nisbetinde pek çok ziyaretçi celbedeceği muhakkak bulunduğundan Tarih kurumumuz Türk mütehassıslarına yaptırdığı taharriyatla ilmi vazifesini büyük bir başarı ile yaparken hükümetin de bu yeni ilim ve tarih kaynağını görmek isteyenlere her türlü kolaylıkları göstermesi lâzımdır.

Bunun için yapılacak ilk iş Ankaradan Boğazkale ve Alacahöyüğe kadar evvelâ iyi bir şose ve sonrada bu yolun asfalta tahvili. Ve bu yerlerde barınacak temiz, sıhhi binalar inşası.

Bu yol evvelâ Çerikli ile harabeler arasında yapılır. Sonra imkân müsait oldukça Ankaraya ve Sungurludan Çorum yolile Mer-

zifondan Samsuna kadar uzatılır. Çünkü Samsun - Ankara ve İstanbul arasında en kestirme kara yolu bu güzergâhtır.

Bu bölge yolları arasında yapılması zarurî yollardan biri Çorum, Osmancık yoludur. Güzel ormanlar içinden geçen ve bedif manzaraları müstesna kıymette olan ve bir kazayı vilâyet melkezi-ne bağliyacık olan bu güzergâhı da mühmel bırakmamak lâzımdır.

Diğeri İskilibin evvelâ Çankırıdan gelen şimendöferin bir istasyonu olan Germeceye bağlanması ve ve bilâhâra bu yolun Çankırı - Ankara şosesile iltisak peyda etmesidir. Bu sayede İskilibin meyvaları ve diğeri istihsalâtı kısa yoldan Ankaraya sevkolunabilecek ve ileride İskilib ovası sulandığı takdirde piriç, pamuk ve sair mahsulâtının hükümet merkezine gönderilmesi kolaylaşacaktır.

Boğazkale harabeleri şimdi yalnız yaz mevsiminde otomobille kısmen dolaşılabilmekte isede Kaleyi her zaman ve tamamen görebilmek için mevcut yollarını tevsi ve şose haline kalbetmek zaruridir.

Osmancıkta Bayazıt Veli zamanında yapılmış Kızılırmak üzerinde 300 metre uzunluk ve 7,5 metre genişlikte muazzam bir köp-

rü var ki; Türk dehâsının şaheserlerinden biridir. Anadolu'da mevcut eski Türk köprülerinin cesamette ikincisidir.

2 — Ziraat.

Çorum vilâyetini ziraat noktasından iki kısma ayırıyorum :

1 — 400 - 500 rakımında olan Kızılırmak vadisi,

2 — 600 - 900 irtifaında olan yayla kısmı. [*]

Birincisi bu mntakanın en verimli sahası olmak lâzım gelirken aksine olarak sıtmalık, çalılık ılıgınlık, bataklık, gayri mezru, bakımsız, nüfussuz bir haldededir. İkinci yayla kısmı ise Anadolunun mühim hububat anbarlarından biridir denecek kadar nisbeten bakımlı, ekili, mrmurca, nüfusu fazla bir parçasıdır.

Seyyahatım ekinlerin tam kemale gelmek üzere oldukları zamana rastladı. Delice ırmaktan ayrılınca Sungurludan geçen Budaközü vadisinin menbaından mansabına kadar gösterdiği feyiz ve bereket manzarasına hayran kaldım.

[*] Elyevm 400 - 600 rakımlı Kızılırmak vadisi şimal ve eenup namile iki kısma ayrılmış olup her iki kısımda pamuk zeriyaı denemeleri yapılmış ve müsbet neticeler alınmıştır.

Eti imparatorluğu tevekkeli burarlarda kurulmamış.

Taşsız, zengin topraklı ve hafif meyilli dalgalı tepeler, sırtlar, vadiler, ovalar Çerikliden başlayarak tâ Merzifon şimalindeki Karadeniz dağlarına kadar temadi ediyor. İlk baharın az miktarda bir kaç yağmuru ile buğdayların bu gürbüz endamları mntakanın toprakça zenginliğine ve Karadenizden gelen ratıp rüzgârların iklimde yaptığı güzel faideli tesirlere borçludur.

Hopadan başlayarak Sakarya mansabına kadar Karadeniz kıyılarında tabii yüksek bir set gibi binden fazla kilometre imtidat eden ve şimalî Anadolu yaylasının yağmurdan, rutubetten nasibini azaltan büyük silsile Samsun civarında alçalarak yalnız Samsun hinterlandına bolca yağmurlu bulutların geçmesine izin vermektedir.

Orta yaylanın ne fazla kuruluğu, ne Karadeniz kıyılarının fazla rutubeti burada yok. Tabiat burada hububatın istediğini yaratmış. Onun için bu beynennehreyn sahanın hububatcılığı üzerinde ehemmiyetle durmak ve bu bereket menbaından azamî istifade çarelerini aramak lâzımdır.

Bunun için hatıra gelen birçok

tedbirler arasında ilk iş, tâ ecda-dımız Hititler zamanında bile yapılmış ve harabeleri gölpınarda ve Alaca kazasında Örükayada görülen kesme taşlardan yapılmış muazzam hendler gibi büyük küçük birçok su depoları tesisederek iska imkân olan heryere bol su vermek, imkânı olmayan mahallerde de kuru ziraat sistemini tamim etmek.

Bu havalide pulluk taammüm etmiştir. Beygirle ziraat yapan çiftçiler de vardır. Beygirle ziraati teşvik edecek bir kanun çıkarsa bu havalide maksada kısa zamanda ermek mümkün olacaktır. Buralarda arazi ufak parçalar halinde. Büyük makinelere ihtiyaç azdır. Ekseriyeti azime kendi ekip, kendi biçmekte ve harman etmektedir. Üç beş köy arasında olmak üzere yalnız harman makineleri faideli olur.

Hükümet programında tesis edileceği beyan olunan devlet çiftliklerinden birisi mntaka itibariyle Çorumda kurulmalı ve orada bilhassa iyi cins buğday, arpa ve diğer hububat tohumları teksir olunarak bu çevre hububatını standardize etmelidir.

Bu bölge Karadenizle ortayayla arasında mutavassıt bir intikal sahası hususiyetini taşımakta ve

her ikisine de tamamen benzemektedir.

(Meselâ Orta anadolunun yağmur vasatı 200 - 250 iken buralarda 350 - 400 arasındadır.) Onun için burada ıslah, teksir, mücadele, öğretim, sulama kısımlarını ve ziraatin o muhite uygun muhtelif şubelerini bir arada toplamış büyük bir ziraat istasyonu veya devlet çiftliği tesisi zaruridir.

Bu havalide hayvanatı ıslaha muhtaçtır. Köylere iyi cins buğa tevziine bilhassa itina olunur ve piç buğalar burdurulursa kısa zamanda öküzlerini şark vilâyetlerinden mandaları Musuldan getirmekten kurtulurlar. Ve çiftliğin bu en müfit uzuvlarından da faidelidir.

Yağmur miktarı yılda vasatı 250 milim gibi az bir miktarda olmasile esasen kurak bir iklim sayılan orta yaylada yapılacak ziraat kalkınmanın en başında ben barajları ve diğer su tesislerini (Artizyen kuyuları adi bostan ve nehir dolapları, motörlü tesisatı gibi) gördüm.

Yağmurun yıllık teressübatının azlığına rağmen ekseri yıllar az çok bir mahsul elde edilmesi yağmurun ekinin muhtaç olduğu zamanlarda tesadüfen düşmesi sa-

yesindedir. Bu tevezzu bahara raslamazsa çiftçinin ne feci yaziyete düştüğünü 926, 927, 928 senelerinde gördük. Bu halin tekerrür etmeyeceğini bize kimse temin edemez. Cumhuriyet idaresi köylümüzü, ziraatimizi elbetteki bu kadar tasadüfe, talie terketmeyecek ve şühhesiz kalkınmaya evvela sudan başlayacaktır.

Türk çiftçisi Karadeniz kıyıları müstesna tamamen buğday zeridir. Dünyanın en yüksek kalite buğdayını yetiştirir. Bu 14 milyon çiftçinin bütün yıl üzerinde alın teri düktüğü bu meşgalesinin ekiminde, veriminde olacak tezayüdlerin manası başka hiç bir mahsulde görülmeyecek kadar azametli olur. Bu günkü üç milyar kilonun % 20 veya 30 arttığını düşünürsek 1 milyar gibi bir rakkam elde edilir ki, bunun değeri bu günkü piyasa ile 40 milyon liradır. Bunu başka hiç bir mahsulümüzden kısa zamanda

elde edemeyiz ve başka hiç bir istihsal kazancı buğday kadar bütün çiftçi kütlesini dairei refahına alamaz. Ve bu 14 milyonun refahı diğer 3 milyon nüfusun da, devletin de en sağlam bolluğa kavuşması demektir.

Avrupa ve Balkanlara nazaran (oralarda vasatı 120 - 300 arasındadır.) Dekar başına vasatı istihsalimizi iyi yıllarda bile 100 kiloyu geçiremiyorsak bunun sebebi orta yayla veriminin azlığıdır. Yoksa şark, garp, cenup ve şimal mntakaları verimleri bundan yüksektir. Vasatiyi düşüren Orta Anadoludur. Bunda da en başta gelen âmil yağmurun ve sulama tesisatının ihtiyaca ve imkâna göre azlığıdır.

Çiftçinin bu haklı dileklerinin is'afında yurd en büyük hayrı görecektir.

—Sonu Var—

Çorumda Aşiret meseleleri ve BUNLARIN MALİ VAZİYETLERİ

H. TURHAN Dağlıoğlu

Hazinei evrakta merhum M. Cevdet'in dahiliye kısmı tasnifinden 1172 H. 1758 M. tarihine aid Çorum sancağı kazası civarı ve nahiyelerinde sakin (Ektratlık) kabilesinin vaziyet, iskân ve malî hallerine aid mühim bir vesikanın suretlerini bu makalemizle birlikte neşrediyoruz.

Ektratlık kabilesi kethuda ve ihtiyarları Çorum kazası nahiyelerinde fuzulen sakin olan (Döşlü) aşiretleri halkında şikâyet etmektedirler.

Ektratlık kadısı Hafız Mehmed İstanbula halkın bu şikâyetlerini bir ilâm ile bildirmektedir. Devlet bu şikâyete fevkalade ehemmiyet vermiş olduğundan meselenin esaslı bir şekilde tedkikini Maliye ve Divan kalemlerine havale eylemiştir. İlâmda kendilerinden şikâyet edilen Döşlü ve Selmanlu aşiretlerinin asıl iskân yerlerinin işaret edilmesini Sadrazamın emirlerinden anlamaktayız. Cereyan eden muame-

lelere nazaran Döşlü ve Selmanlu aşiretlerinin Maraş civarında sakin oldukları ve bu aşiretlerin vergilerinin İbrahim bey ve Mustafa ağa isimlerinde iki zata berveçhi malikâne yani bunlara milk olarak verilmiş olduğunu ve 'yaylak resmile birlikte senede kendilerinden 2100 kuruş almakta buldukları anlaşılmaktadır. Fakat bu mesele hakkında asıl baş muhasebede bir kayde rastlanmamış olduğu da muamele ve derkenarlardan anlaşılmaktadır.

Uzun süren muhaberelerden sonra Döşlü ve Selmanlu aşiretleri ahalilerinin eşkıyalığa da başlamış oldukları anlaşıldığından bunların asıl iskân yerleri olan Kırşehir ve Çukurova taraflarına uzaklaştırılmaları hakkında Çorum sancağı mutasarrıfı elhac İbrahim Paşaya İstanbuldan emir gönderilmiştir. Bundan başka Mecidözü kazasında sakin ve eşkıyalıkla etrafı taciz eden (Kâvli) aşiretinden

bazı zorbaların meselâ Karabiyik-
oğlu Eyub, kardeşi Hüseyin, Kuyumcu oğlu kör Hasan, deli Mehmed ve Ayvadlık gibi adamların Çar sancağa gönderilmeleri hakkında ayrıca kayıtlara tesadüf edilmektedir. Bu emrin bir sureti Karaman Valisi Çelik Mehmed paşaya ve Adana beylerbeyisi Ahmed paşaya da gönderilmiştir. Bu emrin verilmesine sebep Mehmed isminde divanı hümayundan bir zatın sadarete vermiş olduğu bir telhis yani cereyan eden muamelelerin hulâsasını bildiren bir tahriratın Divandan Padişaha yazılan bir tahrirat olmuştur. Vesikalarmütaleası bize bütün bu aşiret meselelerini ve Döşlü ve Selmanlu halkının Çorumun nahiye halklarına nasıl zulüm yaptıklarını ve evlerini ve sürülerini nasıl gasbettiklerini bize etraflıca bildirecektir. Çorum kazasında mütemekkin olan Ektratlık diğer adıyla Çorum kürdü halkının bu vesikalara nazaran kendi hallerinde ve ziraatle uğraştıkları anlaşılacaktır.

Osmanlı imparatorluğunun aşiretleri iskân hususundaki gayret-

lerinin asla iyi bir netice vermediğini ve daima bir yerden diğer bir yere göç eden bu aşiretlerin ilk fırsatta kendi halinde olan köy halklarına tecavüz ettiklerini bu vesikalar bize isbat etmektedir.

Çorumun 18 inci asırdaki ictimai vaziyetini aydınlatan bu vesika bilhassa nüfus ve malî bakımdan üzerinde durulması lâzımgelen vesikalardır. Bu vesikalar aynı zamanda bize 18 inci asırdaki devlet muamelâtının cereyan tarzı hakkında da sarîh bir fikir vermekte ve o devrin bazı şahsiyetlerini de öğretmektedir.

Vesikalarmütaleasından anlaşıldığına göre merkezi Çorumda olmak ve vazifesi seyyar veya mütemekkin aşiret veya halkın işlerine bakmak üzere bir (Ektratlık) kadılığının mevcudiyetini anlıyoruz. Vaktiyle bilhassa köylerde aşiretler arasında zuhur eden her türlü davaları hâl ve fasletmek üzere (Toprak Kadıları) bulunurdu.

11 inci asırdan itibaren bu teşkilâtın ortadan kalktığını bunların yerine ayrıca muayyen bir yerde oturmak ve iş görmek üzere

kadılıkların ihdas edilmiş olduğunu da ayrıca bu suretle öğrenmekteyiz. Malûm olduğu üzere kadılar askeri işlerden maada devlet muamelâtının hemen her sahasında geniş salâhiyet ve nüfuzı sahip bulunuyorlardı. Bunun içindir ki bir çok zamanlarda kadılar

merkezle buldukları yerler arasında biricik vasıta mevkiinde idiler.

Çorumun geçmiş zamanlardaki ictimai ve mali vaziyetlerini aydınlatmak için elde edeceğimiz diğer vesikaları yine bu sütunlarda nesredeceğiz.

Karaman Valisi Çorumun geçmiş zamanlardaki ictimai ve mali vaziyetlerini aydınlatmak için elde edeceğimiz diğer vesikaları yine bu sütunlarda nesredeceğiz.

Müverrih Âli ve Ahfadı Çorumda

NAZMI Tombuş

—Baş tarafı 18 inci sayıda—

(Hassa saraçlarından Mustafa bey ve kardeşi dergâhi âli yeniçerilerinden Mehmed bey Binun Mustafa çelebi (1) Çorumun Karabürçek kariyesindeki (2) sehmlerinin 992 den 1004 tarihine kadar olan hasılatını bundan akdem vilâyeti Rumdan varid olan maliye defterdarı hazreti Mustafa efendiye satarak terk etmişler isede satıcılardan Mustafa bu senelere ait hasılat bedelinden kendi ve kardeşi sehminin iki seneliğini almamış olduklarından bunlara mukabil bu kerre defterdar Mustafa efendiden 15000 akça alarak kayid tarihine kadar Mustafa efendide bir gûna alacakları kalmadığını satıcılardan Mustafa kendi namına bizzat ve kardeşi Mehmed namına bilvekâlir ikrar ettiği

[1] İstinsahda Musa yerine yanlışlıkla Yusuf yazılmıştır. Aslında Musadır.

[2] Çoruma bir saat mesafededir, el-yerim mevcuttur.

beyan olunmaktadır. Bu ikrar Âli muvacehesinde yapılmıştır.)

55, 56 sıra numaralarında münteşir iki vesikada İstanbul şeriye mahkemelerinden birinde tanzim edilen hüccetlerin tasdikli suretleridir. Asıllarının tarihi muharrem 1006 iptidasıdır.

Bu hüccetlerin hulâsai münderecatı :

İstanbulda Sultan Selim civarında iksirci mahallesinde sakin Fatma ve Mehmed Binun Musa çelebi mahkemeye muracaat ederek Sultan Bayazidin dedeleri kadi asker Ali efendiye (3) temlik ettiği Çorumun Karabürçek köyü divanisindeki hisselerini vasileri Rıdvan çavuş sabık Erzurum defterdarı Mustafa efendiye evvelce 150000 akçaya satmış ve bedelini almış isede baliğ olduklarında vasilerinin bu satışını kabul etmi-

[3] Bu zat Çorumludur. Hal tercemesi ayrıca neşredilecektir.

yerek hali münazaada bulunmakta olduklarından aralarına sulhcu düşerek Âli tarafından Mustafaya 20000 akça ve Fatmaya 20000 akça ile üç parça kumaş daha verilme suretile münazaanın halledilmiş ve binaenaleyh mezkûr malikânede badema bir gûna hak ve alacak iddiaları kalmamış olduğunun tesbit ettirildiği beyandan ibarettir.

Fatmanın muhakemesinde Âli vekili tarafından temsil edilmiş, Mustafanın ikrarında bizzat mahkemede hazır bulunmuştur.

49 sıra numarasındaki İstanbulda tanzim edilmiş 22 recep 1008 tarihli arapça bir hüccette :

Çorumun Karabürçek nam diğeri Ambar köyü malikânesinin nisif hissesini Mustafa bin Kadı Mahmud namındaki zat bu malikânenin diğer nisif hissesine malik olan müştereki(4) maruf askeri müteferrikalarından Abdülfettah bin Hacı Mustafaya 300000 akçaya sattığı bildirilmektedir.

67 sıra sumarasındaki muharrem 1070 iptidası tarihli Çorum

Mezkûr hüccetten :

[4] المشترك بين البائع والمشتري
المولى اليه بنصف المملوكه

şeriye mahkemesinden tanzim edilmiş bir hüccette ise :

Çorumun Karabürçek kariyesi malikâne hissesinin tamamına Çorum sakinlerinden Hafızlıküttap Kurd çelebi bin Abdülfettah bin Mustafa efendinin vaziyet etmiş olduğu, halbuki mezkûr malikânede babası Mehmed çelebiden intikal etmiş hissesi bulunduğu cihetle bu sehminin Kurd çelebiden istirdadı Geyve kazası sakinlerinden derviş çelebi bin Mehmed bin Musa bin Ali efendi tarafından talep edilmiş, Kurd çelebi de : (bu kariyedeki malikâne hisselerini davacının babası ve amcaları ve halası 1000 senesinden yedi sene mukaddem ceddım defterdar Mustafa efendiye 128000 akçaya satmışlardır. Binaenaleyh mezkûr malikâne mumalleyh Mustafa efendinin vefatı ile oğlu Abdülfettah efendiye, anın da vafatı ile bana intikal etti. Hatta 1000 tarihinde yine bu suretle açılan bir dava İstanbul saraçhane mahkemesi kadısı tarafından reddedilerek ceddım defterdar Mustafa efendi yedine hüccet verilmiştir.) Diyerek bir hüccet ibraz etmiş bu hüccet münderecatı müddai tarafından kabul edilmiş olmakla derviş çelebinin muarazadan menine

hüküm verilmiş olduğu yazılmaktadır.

Bu vesikalardan şu neticeler alınabilmıştır :

1 — Âli Çorumdan bir malikâne iradı satın almıştır. Bu suretle Çorumla 992 veya 993 tarihinden itibaren bir alâka peyda etmiştir.

2 — Âli rebiyülahir 1005 ayı ortasında Çorumda bulunmaktadır.

3 — Âli muharrem 1006 iptidalarında İstanbulda bulunmuştur.

4 — Kadı asker Ali efendinin oğlu Musa çelebi vereselerine ait Karabürçek kariyesi malikânesindeki hisseleri satın almıştır. Bu hisseler ise malikânenin nisfidir.

5 — Âli Rebiyülahir 1008 tarihi ile 22 Recep 1008 tarihi arasında vefat etmiştir.

6 — 22 Recep 1008 tarihinde oğlu Abdülfettah efendi Karabürçek kariyesi malikânesinin diğer nisif hissesini de sahibi Mustafa bin Kadı Mahmuddan satın alarak bu malikâneği tamam tahtı tasarrufuna geçirmiştir.

7 — Ya. Âlinin vefatında yeğâne mirasçısı oğlu Abdülfettah efendidir. Veyahut başka mirasçılar var ise bu malikâneğe mu-

kabil ahar taraftan hisselerini almış malikâneği Abdülfettah efendiye terketmişlerdir.

8 — Abdülfettah efendinin varisi de oğlu Kurd çelebidir. Muharrem 1070 iptidasında Çorumda bulunuyordu.

Yekdiğerlerini takip eden vakayii müteselsilen zaptetmiş olan bu vesaikın sıhhatinden şüphe etmek imkânsızdır. Kezalik bu vesikalarda ismi geçen defterdar Mustafa efendinin (Müverrih Âli) merhumdan başka birisinin olacağına da ihtimal verilemez. Bununla beraber son dört vesikada Âlinin babasının ismi Mahmud olarak gösterilmektedir. Halbuki Âli aşağıdaki beytinde babasının isminin Ahmed olduğunu yazıyor.

Pederim Ahmed ismi Abdullah
Hacei ehli hayır tarikı cab [5]

Bu vesikanın zapt ve tahrir edildiği esnada şeriye mahkemelerinin bazılarında Âlinin bizzat hazır bulunduğu göre babasının ismini bu suretle yanlış yazdırmaması lâzımgelirdi. Acaba dedesinin başka başka üç isimle anıldığı gibi babası da Ahmed ve Mahmud diye iki isim mi kullan-

[5] Menakıbı hünerveran mukaddemesi
sahife 3.

mıştır. Bu mühim mübayereti başka suretle telif etmek mümkün olamıyor.

C — Âlinin, elyevm Çorumda mevcut eserleri ve yaşıyan torunları bulunduğu delâlet eden iki vesika daha vardır.

Bunlardan birisi dergimizin vesika kısmında 1 sıra numarasında intişar eden Rebiyyülahir 1004 iptidası tarihli Çorum mahkemei şeriyesi sicil kaydıdır. Bunda: (Kanunî Süleymanın, Sıklık deresi müntehasında (6) bir kaç menbada toplayub bir avgun ile Çorum kasabasında Sultan Murad camii şadranlarına, kalesine, daha bazı mahallere getirdiği vakif suyun menbalarından çıkarak bir mahalde birleşen bir kısmını hâlâ eski mecrası dururken yeni su buldum diye Rum (Sivas) defterdarı olup nefsi Çorumda sakin olan Mustafa efendi bir kaç künk ile tefrik etti. Bu ayırdığı suyu kısa bir mesafede vakfın umum su yoluna katarak aşağıdaki taksim mahallinden kendi bulduğum ve getirdiğim suyu alıyorum iddiasile istediği miktar su

[6] Bu su elyevm mevcut ve mamurdur. Yine eskisi gibi künk ve avkunla kasabadaki çeşmelere akmaktadır. Demir borularla yeni yapılan su deposuna ilhaki mutasavverdir.

aldı. Çeşme bina ve emirsiz olarak yeni bir hamam inşa etti. Camiin kalenin sair vakıfların ihtiyacını tazyik eyledi. Bu mesele evvelce de dava mevzuu olarak suyun umuma aidiyeti sabık kadı Lutfullah efendi huzurunda sabit olmuş ve hükme raptedilmişti. Hâlâ münazaalı olan bu su hakkı sarihimizdir iddiasile cami hatibi, müstahdemeyni, kasaba halkı tarafından Âli aleyhinde bir dava açıldığını, suyun umuma aidiyeti menbada yapılan keşif ve köylerden celbedilen şahidlerin ifadeleriyle sabit olduğunu, keyfiyetin de tesbit edildiğini bildirmektedir.

Diğeri de 56 sıra numarasında kayıtlı 28 cemaziyelevel 1163 tarihli Kurd oğlu Süleyman ağa vakfiyesidir. Hulâsası aşağıya çıkarılmıştır.

(An asil Çorumun Emir Ahmed mahallesi ahalisinden ve dergâhı âli gedikli zaimlerinden olup İstanbul Temur kapu yakınında daye hatun mahallesinde sakin Kurd zade Süleyman ağa bir sene evvel Çorumun Emir Ahmed mahallesinde yaptırdığı 14 odalı medresesine (7), yine Emir Ahmed

[7] Bu medresenin şark tarafına müderrislerden Leblebici zade Hacı Ali efendi

med mahallesinde bulunan hariçte bir oda, bir mikdar havliyi şamil pederinden müntakil evile mezkûr mahallede kezalik bir oda, bir ahurdan ibaret hariciye ve iki oda bir mikdar havliyi müştemil dahiliye kısımlarını havi diğer bir hane (8) ve bir tarafı ayrıca

sonradan dört oda daha ilâve ettirdiği gibi sokak tarafı hududuna da ince yontulmuş sarı taştan muntazam ve metin bir kütüphane binası, cenup tarafına da ahşap bir cami ve şadranan yaptırmıştır. Bunlar tamamen yıktırılmış ve medrese arsası da 500 liraya Bay Nuri Kaleliye satılmıştır. Yıkılan cami ve odalar ahşap ve mimarî kıymeti haiz olmıyan binalar idi, fakat kütüphane binası, satışına mani olmıyacak derecede arsanın bir köşesinde ve resmî ve gayri resmî her ihtiyaca göre kullanışlı bir şekilde inşa edilmişti. Bunun ve yekpare taştan oyulmuş şadranan taşının barutla külünklerle parçalanarak yıkma masrafına tekabül etmiyen değersiz moloz haline konulması ve hatta kütüphane üstündeki tarih taşının bile hıfz edilmemesi esefle karşılanacak hadiselerdendir.

[8] Bu hanelerden üç tarafı yol hududlu hanenin arsası Alaybeyi zadelere 280 liraya satılmış ve üzerine şimdi yeni bir hane inşa edilmiş bulunmaktadır. Gösterilen hududa göre diğer hane medresenin şimal tarafında olması lâzımgelir. Bunun ne suretle milkiyete kalbedildiği malûm değildir.

milki olan (9) beş kurnalı ve aralık tabir olunan soğukluğu ve bir camekânı muhtevi bulunan bir bap hamam (10) ve Yakacık mevkiindeki bir değirmen (11) ve kendi satın aldığı Buğa karyesindeki bir bağ (12) ve % 15 faiz ile nümalandırılmak üzere 550 kuruş vakfetmiştir.

Bunlardan hane müderrisin ikametine tahsis edilmiştir. Hamam, değirmen, bağın iradları da müderrise aittir. Senede seksen iki buçuk kuruş tutan 550 kuruşun faizi de şu cihetlere tahsis ve şu suretle taksim olunmuştur:

[9] Vakfa dahil olmıyarak hamama hudut gösterilen bu hane Kurd oğlunun evlatlarına miras kalmış ve arsasına elyevm Alaybeyi oğlu Bay Rıza ve Bay İhsanın ikamet ettikleri evler 1262 tarihinde dedeleri tarafından yaptırılmıştır.

[10] Aynı vaziyetini elyevm muhafaza eden ve yalnız bir kısmının zemin taşları yeniden muzayika tebdil edilen bu hamam Bayan İfakate 3000 liraya satılmıştır. Çavuş hamamı diye anılmaktadır.

[11] Bu değirmen Karabayraktar oğlu bay Mustafa ve Çırcı oğlu bay Hacı Osmana 400 liraya satılmıştır.

[12] Buğabağı karyesinde olan bu bağ müruru za nla harap olmuş ve yeri de bulunamamıştır.

Kuruş	Hücre	Kuruş
42	14	X 3
1		Behar hücreye tenvirat için yağ
2		Medrese talebelerinden intihap edilecek bevvaba
15		Mütevelliye
15		Akarat ve medrese tamerine
7		Müderriye
0	50	Müderrişin intihap edeceği 14 hücredeki talebelerden
82	50	nöbetle sabah namazından sonra kur'andan bir cüz okuyacak talebelere
		Yine cüz okumak üzere ayrı bir hafıza.

Bu şartların ifasına mezkûr medreseye kaydı hayat şartile müderriş tayin edilen Zarif zade Mustafa efendi (13) aynı zamanda mütevelli ve Çorum halkı da hasbi nazır nasbedilmiştir. Bu vakfın şartlarını icabına göre tebdil ve tağyire, azaltma ve çoğaltmaya vaktin sadrazamı salâhiyettar kılınmıştır. Tebdil, tağyir de mümkün olmazsa akar gelirlerinin müslümanlardan fakir olanlara verilmesi şart koşulmuştur.

Bu iki vesika muhteviyatından:

- 1 — Müverrih Âlinin, Sivas defterdarı olduğu halde Çorumda ikamet etmekte bulunduğu,
- 2 — 1003, 1004 yılları arasında Çorumda bir hamam yaptırmış olduğu,

[13] Bu zat elyevm kütüphanesi memuru bay Sabit Leblebicinin beşinci derece dedesidir.

3 — Çorumda biri tamamen münderis, diğer üçü de mevcut ve mağmur dört çifte hamamın banileri malûm. Tarihi inşaları daha eski olmasına göre Âli tarafından yaptırılan hamamın elyevm (çavuş hamamı) adıyla anılan küçük ve tek hamam olacağı,

4 — Kurd oğlu Süleyman ağasının yaptırdığı medreseye bu hamamı vakfettiği,

5 — Vakfiyedeki akarattan bağdan başka diğer emlakın Kurd oğluna irsen intikal ettiği,

6 — Kurd oğlu Süleyman ağasının 28 cemaziyel evvel 1163 de berhayat olduğu, babası isminin de Mustafa bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bu vesikalardan hasıl olan müteferrik bilgiler birleştirilir ise Müverrih Âlinin şimdiye kadar

malûm olan hal tercümesine şu ilâvenin yapılması imkânı hasıl olur.

Müverrih Mustafa Âli efendi Halep defterdarlığından azlolunduktan sonra 992, 993 tarihlerinde ikinci Bayazid'in imamı Çorumlu Âli efendi ahfadından, Çorumun Karabürçek kariyesi malikânesinin 992 senesinden itibaren onbir senelik hasılatını satın almış ve bu alış veriş müteakip Çorumla iktisadî bir münasebet ve alâka peyda etmiştir.

Âli, (Mirkatülcihat) da Çorumda ilk defa 997 tarihinde geldiğini bildirmesinden bu iradın bir zaman bilvasıta idare edilmiş olacağı anlaşılmaktadır.

Âli, 1004 muharrem tarihinde Amasya mirlivası ve ikinci defa Sivas defterdarı olduğunda Çorum, Bozok gibi vilâyetlerde de (14) bazı munzam vazifeler almış bu müteferrik vazai fi için vazife mahallerine merkezi bir vaziyette olan ve esasen iktisadî münasebeti bulunan Çorumu ikamet mahalli olarak intihap etmiş, Rebiyülevvel 1004, Rebiyülahir 1005 tarihine kadar arasına vazifedar

[14] (Ol cümleden livai Bozok muhafazasına tirirast gibi doğrulmuşum.) Menakıbı hünerveran mukaddemesi S. 41

olduğu Amasya ve Kayseri gibi yerlere gidip gelerek Çorumda oturmuştur.

Çorumdan ne vakit ayrıldığı malûm olmamakla beraber muharrem 1006 tarihinde İstanbulda bulunmuştur. İstanbulda bulunduğu esnada Çorumdan satın aldığı Karabürçek kariyesi malikânesi hakkında İstanbulda bulunan malikânenin ilk sahipleriyle aralarında hadis olan münazaayı sulhan tesviye ederek bu iradın nisfını esasından satın almış, keyfiyeti mahkeme siciline kaydettirmiştir.

Muharrem 1006 dan 1007 senesi nihayetine kadar Âlinin İstanbulda mı, yahut avdet ederek Çorumda mı? vakit geçirdiği kestirilememekte ise de bir kasidesindeki :

Barid hava dokundu bana haki Rımdan
Milki hicaza azimle germiyetyledim [15]

Beytinden tekrar Çoruma gelerek son memuriyeti olan Cidde emaretine Çorumdan gitmiş olacağı tahmin edilebilir.

Âli, Rebiyülahir 1008 tarihile 22 Recep 1008 tarihi arasında vefat etmiştir.

Vefatından sonra erkek varisi olarak maruf askerî müteferrik

[15] Menakıbı hünerveran mukaddemesi S. 44

rikalarından oğlu Abdülfettah efendiye tanıyoruz. Bu zat 22 Recep 1008 tarihinde İstanbulda bulunmakta ve babasının evvelce satın aldığı Karabürçek karyesi malikânesi nisf hissesinin sahibi olarak görünmektedir. Diğer nisf hisseyi de bu tarihte kadı Mahmudun oğlu Mustafadan satın almış ve malikâneyi tamamen tahtı tasarrufuna geçirmiştir.

Abdülfettahın Çoruma gelüp gelmediği, gelmiş ise ne vakit geldiği, ne kadar oturduğu meçhul olmakla beraber ölünceye kadar Çorumla olan bu iktisadî alakası baki kalmıştır.

Abdülfettahın ölüm tarihi şimdilik malûm değildir. Erkek mirasçısı olarak yalnız oğlu Kurd çelebiyi tanımaktayız.

Kurd çelebi, Hafızulküttaptır. Hangi kütüphanede vazifedar olduğu meçhuldür. 1070 tarihinde Çorumda ikamet ediyor, ecda-

dından miras kalan Karabürçek karyesi malikânesinde vaziyetted bulunuyordu.

Bu malikânenin ilk sahiplerinin evlâdı tarafından aleyhinde açılan bir davayı kazanmış vaki müdahale ve taarruzun men'ine Çorum şeriyet mahkemesinden muharrem 1070 tarihinde hüküm almıştır. Vefatı tarihi malûm değildir.

Buraya kadar olan hadizat kat'i vesaika müsteniddir. Bundan sonra vukuat silsilesi bir müddet inkıtaa uğramakta isede 1163 tarihinde tanzim edilmiş bir vakıf-name vak'ayı takip için ele yeni bir ip ucu vermektedir.

Bu vakfiyede bilhassa nazari dikkati celbeden cihet Müverrih Âli tarafından yaptırılmış olan bir hamamın Kurd oğlu Süleyman ağaya intikal etmesi, mumailiyh tarafından da vakfodilmiş bulunmasındandır. -Sonu Var-

NOT : Bu vakfiyedeki şartlara göre tedris işlerine muhassas olan akaratı vakfiyenin 7280 lira tutan satış bedeli evkaf idaresi tarafından alınmıştır. Bu bapdaki kanun hükümlerine göre ciheti aidiyeti eâyi mülâhazadadır.

Cönklerden derlemeler :

Derleyen : EŞREF Ertekin

DESTAN [*]

Yazılmış Hayfa ecel fermânı Osman oğlunun
İftiradır kamu üstüne Osman oğlunun
Padişahı âlemin Arslanına hayf oldu hayf
Bilmedi âlem nedir işyanı Osman oğlunun

Eyliğin çok gördü huccac askeri yollarda hey
Söylenirdi namı anın erliği dillerde hey
Sernüğün olmuş yatur nazik teni çollerde hey
Ravzai Cennet ola meskeni Osman oğlunun

Ser koyup çalıştığı meydanda hep Allah için
Hak rızası idi işi gücü heman gufran için
Ruzu mahşerde livai hamd altına girmek için
Hep Melekler ağlasun üstüne Osman oğlunun

Zulmiyle dolmuş iken Mekke yolun fethyledin
Bir zaman arslan kulumdur deyü çok medheyledin
Padişahım söyle bir sahip hurüce neyledin
Doldu cün efganı Beytullaha Osman oğlunun

Sanki sundu bir dolu zehri ana bir camile
Azmi ükbâ eyledi ol bir güzel eyyamile
Sene bin yüz yirmi altıda güzel bir nam ile
(Hökmiya) der gitti namı şanı Osman oğlunun

[*] Hökmi adlı bir halk şairine ait olan şu üç destan da Milli kütüphane kütüğünün 2137/208 sayısında kayıtlı cönkten derlenmiştir.

DESTAN

Dermiş her dem Osman oğlu askerine elveda olsun
Çekilmiş katline toğra hak emri merhaba olsun
Ki ben rüyamda görmüştüm ecel peymanını dolmuş
Yazılmış alnıma ahir bu yolda ser feda olsun

**

Gelin ey askeri huccac hûdâ hakkın helâl eylen
Beni öldü deyü cana cihan milkin melâl eylen
Yarın ol ruzü mahşerde varup bir arzuhal eylen
Şehidler menziline çok münadiler nida olsun

**

O beyte yüz sürüp kıldım bihamdillâh ziyaretler
Ederdim Âli Osmane derunu üzre hizmetler
Zaman ahir zaman oldu bilinmez kadri kıymetler
Bana yardımcı ola mevlâ şefim Mustafa olsun

**

Bihamdillâh arınmıştım yanuben abû zemzemle
Çekiben tuğu sancağım beraber idi Rüstemle
..... [*]
Mezarım üstü doldu matemle

Nola ey padişahı âlem bu ziyaret kerbelâ olsun

**

Yarebbena ruzü mahşerde müşerref kıl visalinle
Şefaât Ahmede yaret yine kendi mekalinle
Didarından bait etme bizi (Hükmi) cemalinle
Sana müştak olsun canlar gerek bayi geda olsun.

[*] Bu kıta aslında noksan ve karışık bir halde yazılmıştır. İleride başka bir yerde bir nushasına tesadüf edilirse, yahut her hangi bir sayın bilg'n tarafından tashih edilirse düzeltilecektir.

DESTAN

Vakti devletinde Osman oğluydum
Yoluna ser fedadır Padişahım
Gelemez bir dahi cihane namım
Böyle bir kahreman er Padişahım

**

Ser verdim hakkımda emir gelince
Çare yokdur peymanemiz dolunca
Ruzü mahşer hak divanı olunca
Bilinir hayrile şer padişahım

**

Hizmetinde mukim iken bir zaman
Kâbenin yolların eyledim eman
Emrinle çöllerde olursam kurban
Mahşerde sualim ver Padişahım

**

Arap urban kavmi cümlesi gülüp
Olmuşlar bilmezdim kanıma talip
Olduksa hünkârım bir katli vacip
Beni kullarından sor Padişahım

**

(Hükmi) firakile olmuşam madûr
Çölleri suladı didem çu yağmur
Kabirde halime beşaret olur
Bu alnımdan akan ter Padişahım

Halk dilinden ;

EN BÜYÜK ACI

Gece sabaha karşı sarsıldı Anadolu ;
Bir kudurmuş zelzele kapladı sağı solu.

Yıktı bir an içinde köy, şehir ve kasaba ;
Ölüler, yaralılar gelmez oldu hesaba.

Nerde hanı Erzincan, nerede kaldı Tercan ;
Kaldı mı Erzincanda sağlam kurtulan bir can ?

Nerede Refahiye, nerede Reşadiye ?

Hep viraneye dönmüş haliyetün haliye.

Nerde kaldı Gireson, nerede göster Ordu ?
Ah o zalim zelzele yaktı, yıktı bu yurdu.

Nerede Amasya, nerde Erbaa, Niksar ?

Bir taraftan zelzele, bir taraftan su basar,

Yalnız buralar değil bir çok şehirler.

Nerede bu şehirlerin kolu, kanadı köyler ?

Mışıl mışıl uyuyan yavrular nerde göster ?

Anne ölmüş yatıyor baba da yardım ister.

Yumuşak yorgan altında yatarken sıcak, sıcak,

Şimdi enkaz altında ne kol kalmış ne bacak...

Her köşe, her bucakta ne acıklı sahneler,

Nerde yavrum diyen o şefkatli anneler ?

Arslan gibi yiğitler, taze gelinler nerde ?

Kimi ölmüş yatıyor, kimi yaralı yerde...

Nerde o genç oğullar, nere o genç kızlar ?
Karışmış topraklara yaraları pek sızlar.

Bak yıkılan binalar hemen alevleniyor,
İçinde genç, ihtiyar cayır cayır yanıyor.

Bir taraftan yağan kar sağları donduruyor,
Ateşten kurtulanı soğuktan öldürüyor.

Nerde o sıcak oda, nerede yanan soba ?
Toplanup sohbet eden oğul, kız, ana, baba,

Kimi enkaz altında, kimi açıkta kaldı,

Kimi ateş içinde feryadederek yandı

Doğuyu bu zelzele yıktı harap eyledi,
Her Türkün yüreğini yaktı kebab eyledi.

Batıyı kapladı su taşıdı çaylar, nehirler,
Kaldı hep su altında nice köyler, şehirler.

Aciz kaldı kalemim fecaati tasvirinden,
Çünkü koptu felâket hem semadan hem yerden.

Yaktı kalplerimizi hepimizin bu acı.

Var mı söyle bu derdin bir çaresi, ilâcı ?

Evet bunun ilâcı milletteki duygudur.

Başka çare arama en büyük ilâç budur.

Başta Millî Şefimiz Erzincan yollarında,

Dolaşiyor durmadan felâket illerinde.

Dahiliye Vekili, Sıhhat Vekili gitti,

Bunların peşisıra bütün millet seğirtti.

Bir taraftan yiyecek, geyecek veriliyor,
Bütün yaralıların yarası sarılıyor.

Pek yakın bir zamanda bu ateşler sönecek,
Harap olan yurdumuz Cennetlere dönecek.

Ey kahreman milletim sendeki millî varlık ;
Var oldukça görmeyiz hiç birimiz bir darlık.

Ey kahreman milletim sen ki Hakka taparsın
Sarsılmaz imanıyla çok Erzincan yaparsın.

Rıcep Rahmi TANKAYA

ÇORUMLU MANİLER

EŞREF Ertekin

683

Mektup saldim acele
Al eline hecele
Mektup vekilim olsun
Yar koynunda gecele

684

Mavilim herk ediyor [1]
Sapanı sol gediıyor
Hergin başını yesün
Yarin elden gediıyor

685

Mavilim herk edenler
Sapanı sol gedenler
Of çöksün kan tükürsün
Beni yarden edenler

686

Mavilim dağ başında
Kalem oynar kaşında
Benim bir yarım vardır
Önüç ondört yaşında

687

Mercimek kile kile
Ölçerim sile sile
Yar kapudan girerken
Kalkarım güle güle

[1] Mavili elbise giyen demek-
tir. Mavili bir adamın ismi olduğunu
da söyleyorlar.

688

Minarenin alemi
Böyle çalmış kalemi
Güzel ol dedim ise
Yak mı dedim âlemi

689

Mezarım derin eylen
Su dökün serin eylen
Dünyada gün görmedim
Ahrete gelin eylen

690

Mavi yağlık mavıdır
Bu gün keklik avıdır
Yarimi iller almış
Beni kimler avıdır

691

Mendilim dört köşeli
Üstünde tel döşeli
Eridim helâk oldum
Ben bu aşka döşeli

692

Mendilim dört köşedir
İki el bir başadır
Boş yere emek çekme
Hep emeğin boşadır

693

Mendilim beyaz benim
Dostuma niyaz benim
Her sözüme inanma
O sözlerim naz benim

694

Mustafa adlı yarım
Altı kıratlı yarım
Kuru üzüm badem içi
Şekörden tatlı yarım

695

Mercimeğin aşiyim
Ale gözün yaşıyım
Eğer yarım ölürse
Mezarımın dağıyım

696

Merdivenden insene
Yönün bana dönsene
Koynundaki turuncun
Birin bana versene

697

Merdivenden inerim
Yönüm sana dönerim
Koynundaki turuncun
Çiftesini sunarım

698

Merdivenim kırk ayak
Kırkına vurdum dayak
Yar kapudan girerken
Ne el tutar ne ayak

699

Mavilim herk içinde
Bağlama şalvar kıçında
Ben birini seviyom
Şu Çorumun içinde

700

Madımak bittimola
Yolları tuttumola
Gurbette bir yarım var
İçkırık tuttumola

701

Minarede ezen var
Yar köşkünde gezen var
Şu mehlenin içinde
Bir ciğerim ezen var

702

Mele bülbülüm mele
Çiğ düştü gonca güle
Ahdi bütün sadık yar
Binde bir girmez ele

703

Müşkülüm var
Yarım bir müşkülüm var
Bülbül eder ahü zar
Sevdiceği gülü var
Yar beni severmola
Benim bir içgilim var [2]

[2] Şüphe karşılığıdır.

704

Mile yar
Sevdan benim ile yar
Aşıka hor bakanın
Gelsün gözü mile yar
Yar il ile konuşmuş
Söylemesi bile ar

705

Meşrebenin kalayı
Geçti güzel alayı
İki gönül bir olmuş
Bulunmuyor kolayı

706

Ne bakıyon delikten
Bana da ver erikten
Ne doydum ne usandım
Sencileyin ferikten [3]

707

Ne bakıyon kapudan
Cahil gönlüm akıdan
Ne doydum ne usandım
Sencileyin [4] yavrudan

708

Ne yaman esdin felek
Bağrımı kestini felek
İllere yazı yazdın
Bana mı kaskin felek

[3] Tavuk civevleri böyüyüp
yeni yumurtlamağa başladıklarında
Ferik denir.

[4] Senin gibi demektir.

709

Nergilem taşdır benim
Seri gümüştür benim
Her kime yarım desem
Emeğim boşdur benim

710

Nergilem başı kara
Dibinde taşı kara
Yenile bir yar sevdim
Gözünden kaşı kara

711

Nergilem yaldızlıdır
Benim yarım nazlıdır
Nazlı yarin sevgisi
Can evinde gizlidir

712

Nerelerde kaldın yar
Aklım fikrim aldın yar
İkimizin sevdası
Kıyamete kalsun yar

713

Name yazdım sokuya
Gelen giden okuya
Kızlar şaraba düşmüş
Gelinler irakiya

sürtülerek aşındırılmış, düzlenmiş aşık.

6 — Çik : Aşığın iç ve çukur tarafı.

7 — Tök : Aşığın arkası, kabarıklık yuvarlak tarafı.

8 — Bal : Aşığın girintili çıkıntılı üst tarafı.

9 — B... : Bal tarafın mukabili düz tarafı.

Aşığın kıymeti piyasesi

Aşığın ilkbahardan kışa kadar piyasesi yükselmeğe başlar, kırk tanesi on paradan elli, altmış tanesi on paraya kadar alınır satılır. Kemeçeler para etmezdi.

Çeşitli renklere boyanmış çürüksüz, sağlam lüks aşıkların ise 30 zu on paraya kadar alıcısı bulunur. Kışın oyun mevsimi geçtiği için piyase düşer, 60 aşık on paraya kadar inerdi. (Saha) aşıkların ise ayrıca bir ehemmiyeti ve yüksek değerleri olurdu. Bunlar şöhretlerine göre tanesi on paradan yirmi paraya kadar müşteri bulurlardı.

Sahaların vasıfları, nevileri

Saha (Tenis raketigibi) oyuncuların ellerinde kullandıkları oyun aleti olan aşıktır. Bunların en iyisi keçik cinsinden büyük aşıklardan olur. Koynak sahalar daha yuvar-

lak olduklarından pek makbul sayılmaz, Keçikler ise daha yassı ve geniş olurlar, iyi oyuncular elinde hedefe isabetleri takdirinde istenilen neticeyi daha kuvvetle elde ederler ve çok itibar görürlerdi.

Sahaların çik ve tök tarafları taşlara sürtülerek hafice düzeltilir, çik taraflarındaki çukura ahılkan [1] veya bal mumu doldurularak fazlaca ağırlık temin edilir, bazan sahalar makkapla üç tarafından delinerek ortasına kurşun dökülürdü. Fakat bu hem sahayı delerek harap etmek bakımından, hem de sahanın isabet mevkiine yakın kalmıyarak uzağa vuvarlanmasından ötürü makbul sayılmazdı.

Şampiyonların isimlerine iza-fette falan, falanın Sahası diye maruf Sahalar bulunurdu.

Sahanın bulunduğu yerin bir santım ileri, yan veya gerisine basılarak atılması, hedefine isabet kabiliyetini artırdığına inanılır. Bu meziyetlerine göre Sahalar (eksik-cil), (ortancıl), (yancıl), (gericil) diye vasıflanırdı. bu sebepten nişan alırken oyuncunun daima Sahanın tam bulunduğu yere ökçesini basmasına itina edilir, hatta bu sebepten bir çok ihtilaf ve münazaalar hadis olurdu.

[1] Çam sakızı.

Eski çocuk eğlence ve oyunlarından:

Aşık Oyunu

NAZMI Tombuş

Aşık oyunlarının mesafe tahmini, nişancılık kabiliyetinin ten-miyesi, bu vesile ile muhtelif beden hareketlerinin tekrarı gibi faydalarından ve oyuncular arasında tefevvuk hissini tevhit edeceği manevî hazzından başka maddî kazanç bakımından da profesyonel heyecanlar yaratan bir utmak cep-hesi vardır.

Çünkü vaktile aşık (oyuncular arasındaki piyaseye göre) maddî kıymeti haiz bir metâdı. Her çocuğun haline göre toprağa gömüle-rek saklanmış çömlekler içinde birer aşık hazinesi bulunurdu. Bu medfun servetin çokluğu ekseriya bir gurur ve üstünlük vesilesi olurdu. Fakat münhasıran babasın-dan, anasından aldığı paralarla aşık satın alarak servet temin eden-ler muteber ve makbul sayılmaz-

lardı. Bunlara miras yediler gibi ihtifaf gözü ile bakılırdı. Ancak bu serveti hasımlarına oyunda bi-leği ve mehareti kuvvetle galip gerek elde edenlerin arkadaşları arasında ünü ve sanı ulurdu. Her semtin maruf şempiyonları bulunur, muayyen günlerde bir mahalleden diğer mahalleye maça gidilir, semt-lerin sermayedarları bazan bu mü-him oyunculara sermaye temin ile kazanç veya zarara iştirak eder-lerdi.

Aşık İstilahları

- 1 — Koynak : Koyundan çı-kan aşık.
- 2 — Keçik : Keçiden çıkan aşık
- 3 — Kemeçe : Sığır aşığı.
- 4 — Saha : Oyuncunun âlet olarak kullandığı büyük davar aşığı.
- 5 — Hilbi : Dört tarafı taşa

Aşık oyununun envaı ve tarifleri

1 — Cızılı,

2 — Hobbişli,

3 — Balı callı,

4 — Hilbili.

Namile dört türlü aşık oyunu vardır. Sonradan taş ve cam yuvarlak enekler icad edilmiş, bunlarla da bir çeşit oyun peyda olmuş isede, bu oyun aşığa münhasır olmayup eneklerle de oynandığından ve cızılıdan başka nevileri şahsi bir meharettten ziyade şansa tabi, kumar nevinden bulunduğundan biz yalnız (cızılı aşık oyunu) nu tarif ile iktifa edeceğiz.

Cızılı aşık

Oyuna azı iki, çoğu attı oyuncu iştirak edebilir. Oyun için en az on metre murabbai düz bir saha lâzımdır. Bu sahaya iki, iki buçuk metre kutrunda bir daire çizilir, buna (Cızı) derler.

Oyuncu adedinin mikdarına göre herkes müsavi mikdar aşıkla oyuna iştirak eder. Meselâ dört oyuncu üçer veya dörder aşıktan oniki veya onaltı aşığı, bu dairenin merkez noktasına isabet eden müstakim bir hat üzerine bal veya mukabil tarafları yere gelmek suretile dizerler. Bundan sonra oyuna ilk başlamak hakkı tesbit

olunur. Bunun şekli oyunun (utmalı) veya (yekli [*] utmalı) olduğuna göre değişir. Yekli utmalı oyunlarda, iptida kim (ökcülüm), (ortancılım), (sonculum) derse oyun da ona göre sıra alır. Utmalı yani ciddi oyunlarda ise aşık salışarak bu hak kazanılır. Salışma şu suretle yapılır :

Oyunculardan birisi ekseriya en kıdemli veya maharetlisi Sahasını şehadet parmağı bal tarafa baş parmağı mukabil tarafa gelmek üzere iki parmak arasında sıkıştırır ve yukarı doğru fırlatır. (Geliver aşığımı Saha düşüp vaziyeti gördükten sonra nasıl durmuş ise ona göre- töküne veya çikine veya balına B...) der. Diğer oyuncular da Sahalarını aynı suretle salarlar. İlk oyuncunun Sahasının vaziyetini bulamayanlar sonra kendi aralarında tekrar salışmak üzere tasfiyeye uğrarlar, bulanlar ise tekrar salışır ve bu suretle oyuna başlamak sırası tayin olunur.

Bu merasimden sonra oyuncular cızının her iki tarafındaki iki veya üç metre mesafede bir mevkii atış yeri olarak tesbit ederler. İlk oyuncu sağ ayağının ökçesini atış

[*] Gayri ciddi, yalancıkta, yalancıkta, (yekli söyledim) gibi.

cızısına dayar, parmaklarını yukarı kaldırır, sol ayağını yarım metre kadar geri basar, sağ elinin şehadet ve baş parmağı ile Sahasını bal veya mukabil taraftan sıkıştırır, elini gözünün önüne tutar, nişan vaziyeti alır, cızı ortasındaki aşık dizisine nişan alarak Sahasını mail bir vaziyette hedefine fırlatır. İsabet vaki oluncaya ve aşık dizisi bozuluncaya kadar oyuncular bu suretle nişan alırlar ve Sahalarını atarlar. İsabet vaki olduğunda saha dokandığı aşığı ya cızıdan taşra çıkarır, yani aşırır veyahud çıkarmaz, yalnız cızı ortasında dizili aşık tertip ve sırasını bozar, Bunlardan bazılarını cızı dahilinde biraz ileri götürür. Bu takdirde nişancı hamle hakkını kendinden sonraki oyuncuya terkeder hamle sırasını alan oyuncu ise cızı üzerine basarak cızı dahilindeki en kolay aşırabileceği aşıklardan birisini hedef intihap ederek hamleye başlar. Eğer hedefe isabet vukuunda aşık aşar, yani cızıdan taşra çıkarsa, o aşık aşırın oyuncunun kazancı olur. Aynı zamanda oyuncu Sahasının kaldığı yere ayağını basarak cızı dahilinde bulunan aşıklardan her hangisine tekrar hamle yapmak ve aşırarak hakkını muhafaza eder. Bu hamlelerini mu-

vaffak olamayınca kadar devam ettirir. Hamlede muvaffak olamadığı takdirde hamle sırası kendinden sonraki oyuncuya gelir. Oyun bu suretle cızı dahiline dikilen aşıklar tamamen aşırıluncaya kadar devam eder. Cızı içindeki aşıklar tükendiğinde yine evvelki gibi oyuncular tarafından cızı ortasına müsavi ve muayyen mikdarda aşık dizilerek oyuna devam olunur.

Aşık cızıya bir karış mesafeye kadar gelerek cızıdan aşmamış ise buna (kirttek) derler ve hamle sırası kendinde olan oyuncu bu kirttek aşığın tâ yanına kadar Sahasını yaklaştırır. Sahanın bir ucunu aşığa dokandırmak suretile aşığı cızıdan dışarıya çıkarır, Sahasını da cızının ortasına kaydırır ki buna (kirtmek) derler. Bir karış mesafeden fazla cızı dahilinde olan aşıkların ta yanına kadar elini yaklaştırarak kirtmek suretile hamle yapmak yasaktır. Bu mesafedeki aşıklara (elini fadan getirerek) yani geriden serbestçe nişan alarak hamle yapmak mecburidir. Oyun, bu tarif dairesinde oyunculardan bir tarafın enekleri [*] utulup kalmayınca ve bazan güneş batıncaya kadar devam eder.

[*] Bir adedi tam sermaye, vahidi kıyasi (enegime enek) yani (ne kâr, ne zarar.)

Yerli Haberler :

Evimiz tamirat ve teşkilâtı

Evimizde yapılan tamirat sona ermiş olduğundan yakında şubelerimiz için odalar ayrılacak, halkın meccanen muayenesini temin maksadile bir muayene evi, okuma ve toplantı için birer salon a-

FELÂKETZEDELERE YARDIM

26 Kânunu evvel 939 salı gecesi saat ikide vuku bulan yer sarsıntısı yüzünden aziz yurdun ve yurddaşlarımızın uğradığı acı musibet ve felâket vilâyetimizde de çok derin teessürler uyandırmıştır. Bu sarsıntı vilâyet dahilinde de aynı zamanda duyulmuş ve 45 - 50 saniye kadar devam etmiştir. Hamdolsun vilâyetimizde nüfusca bir zayıf vuku bulmamış yalnız bir ev yıkılması ile sona eren bu amansız âfetin hissedilen dehşet ve haşyeti karşısında felâ-

çılacaktır. Tamir münasibetile evvelce çıkarılmış olan Umumî kitapsaray için de yeni bir bina temin edilinceye kadar iki oda tefrik ve tahsis olunmuştur.

ketzede kardeşlerimizin düçar olduğu elim ızdırabı hakkile duymuş ve takdir etmiş olan vilâyetimiz halkı yardım ve imdada koşmayı bir vazife ve vecibe olarak kabul etmişlerdir. Şimdiye kadar da yardım komitelerine 18437 lira 34 kuruş nakit ve 68606 kilo erzak, 7231 parça geyecek eşya teberrü ve teslim eylemişlerdir.

Bu teberruat mikdarını kaza itibarile gösterir cedvel aşağıya çıkarılmıştır. İane dercine devam olunmaktadır.

KAZALAR

Nakit	Erzak	Eşya
Lira K.	Kilo	Parça
7897 38	15927	4960
2858 00	3961	334
2425 23	1889	1280
2293 25	5226	5
2188 57	11742	539
774 91	30131	113
18437 34	68606	7231

Yeni çıkan eserler:

Bir efsanenin iç yüzü

Kasabanın şark tarafında beş altı yüz kilometre mesafede Çorumun İlk İslâm Fatihî (Melik Ahmed Danişmend) in ismine izafetle halk arasında (Melek Gazi) denilen kayalık ve taşlık bir tepe vardır. Öteden beri bu civarda bulunan büyük bir su menbaının meçhul bir zamanda kırk kat keçe, kırk kat saç ile kapadılmış ve cereyanın yer altına verilmiş olduğu, ahir zamanda bu suyun açılarak Çorumu sel basacağı hakkında kulaktan kulağa gelen bir masal vardı. Bu hırafenin nasıl tekevün ettiği şimdi anlaşılıyor.

Üç ay kadar evvel Totoyun Osman ismindeki bir avcu bir kaç sene evvel bu civarda avlunırken kar üzerinde tesadüf ettiği bir hayvan izini takip ederek karları erimiş iki üç metre murabbalık bir sahaya vasil olduğunu, her tarafın karia kapalı bulunduğu halde küçük bir muhitteki karın erimesi

sebebini araştırırken kayalar arasında gördüğü bir delikten kuvvetli bir su sesi eşittiğini haber vermişti.

Kalın kar tabakaları ile her tarafın kapandığı bu sırada Belediye sucusu ile avcu Totoya tekrar araştırılma yaptırıldı. Yine karları erimiş olduğu görülen bu sahadaki kaya çatlağından su seslerinin geldiği anlaşılması üzerine Su Mühendisleri tarafından mahallinde tekrar bir tedkikat yaptırılmış, filhakika tahminen otuz metre bir derinlikten gayet kuvvetli su sesleri geldiği ve suyun yer altından Çorum ovasına doğru aktığı teeyyüt etmiştir. Demek ki çok evvelden beri başkalarının da tesadüf ederek naklettiği bu tabii ve basit hadise efsanevi bir mahiyet alarak bize kadar vasil olmuştur. İlkbaharda kazı yapılacak ve bu hırafenin iç yüzü aydınlatılacaktır.

Yeni çıkan eserler:

Anadolu İsyanları

N. T.

Eski Çorum ve Konya valisi Bay Cemal Bardakçı tarafından yazılan, bu kıymetli eser 18 forma 287 sahifeden ibaret olup üç kısma ayrılmıştır. 13 faslı muhteva bulunan birinci kısım 94 sahifedir. Bu kısımda Sayın Muharrir; Millî Mücadelenin ilk anlarındaki bulunduğu memuriyet ve vazifelere ait bazı hatıra ve mülâhazalarını yazdıktan sonra (Levhi mahfuz, Maşerî Vicdan, Selcukiler devrinde Anadolunun siyasi durumu, Osman oğullarının devriude Anadolu, Osman oğullarına ve idarelerine düşmanlık, Kızılbaşlar, Alevilik, Bektaşiler, Hacı Bektaş, Yesevilik, İlk Türkocakları.) gibi esaslı mevzular üzerinde incelemeler yapmıpta, bilhassa Âşık Paşa, Hacı Bektaş, Ahi evren gibi münevver bir üçler zümresinin beş buçuk asır önce Arap, Acem harsına karşı nasıl mücadele kapusu açtıklarını ve Türklere millî bir ruh nefh etmek için ne suretle çalıştıklarını

izah etmektedir. İkinci, üçüncü kısımlarda ise; Mutasarrıflık Vekâleti ile Çoruma geldiğinde karşılaştığı Çapan oğlu hadisesini, buna karşı alınan tedbirleri ve Çorumluların millî mücadelenin bu safhasında gösterdikleri yararlıklarını izah etmekte, Müverrih Naimanın sebepsiz olarak Çorum hakkında kullandığı (Azgunlar yatağı) sözünü yalanlıyarak Çorumun (arslan yatağı) olduğunu vesikalara dayanarak tebarüz ettirmektedir.

Beşinci hicret yılından zamânımıza kadar Anadolu Türklerine ait siyasi, idari, ictimai inkılâbın derinliklerine nüfuz ederek iç yüzlerini aydınlatmakta olan ve henez tarih sahifelerine geçmiyen bir isyanın ne suretle zuhur ve nasıl üfûl ettiğini salâhiyetli bir lisanla anlatan ve hakikaten derin bir tettebbug ve tedkik mahsulü bulunan bu kıymetli eseri okuyucularımıza tavsiye ederiz.

MES'UL MÜDÜR : Dr. Pertev Kaleli oğlu

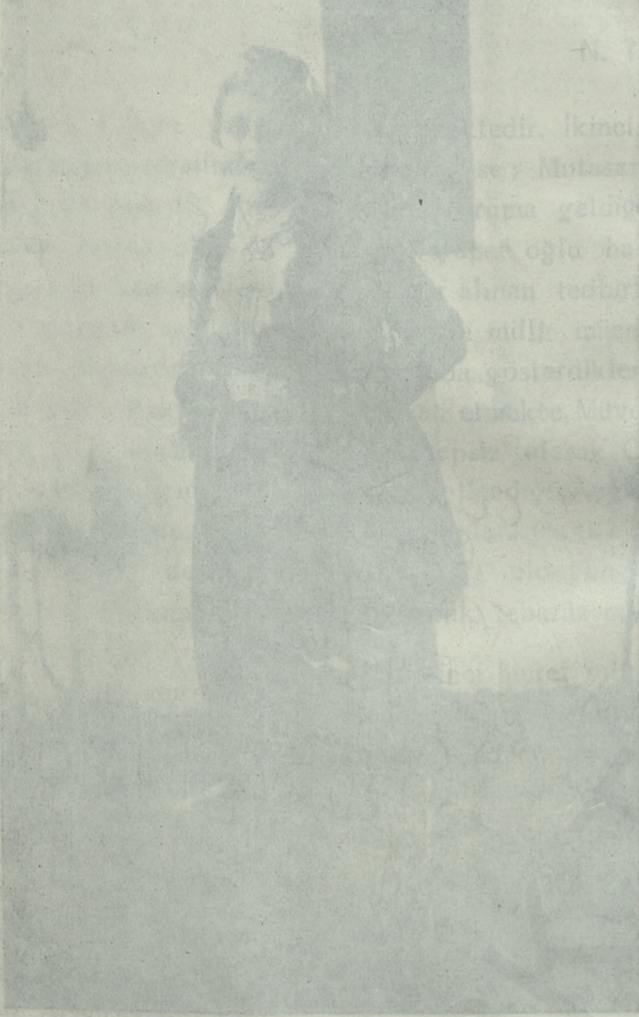
Yarım Asır evvelki Yerli kıyafetlerinden

—Çorumlu : Sayı 19—

Yeni çıkan eserler:

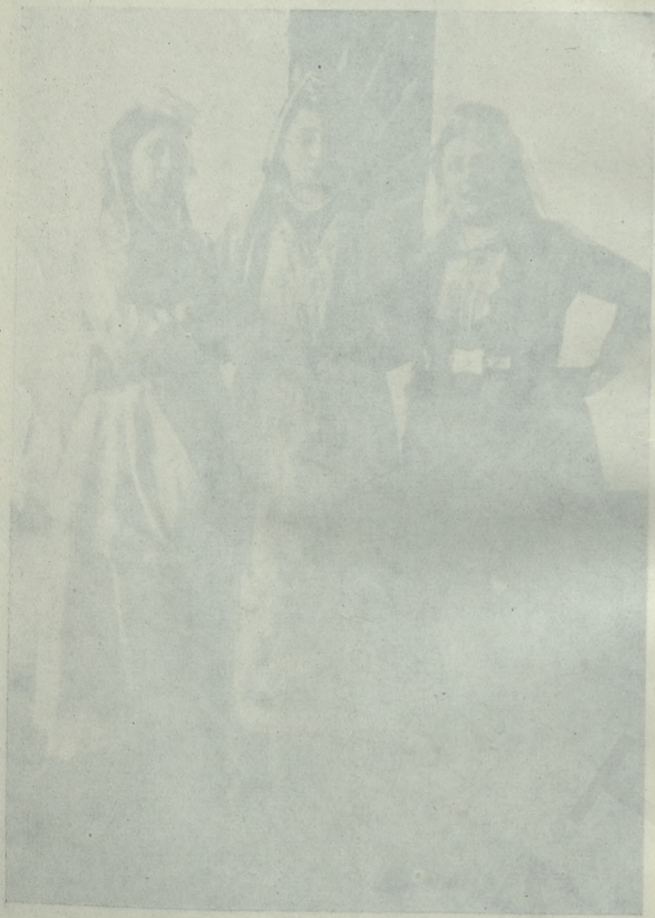
Anadolu İsyanları

Eski Çağlar... Bay Cemal... yantın... ma 181... kuma... bulanz... Bu ka... Müca... day... bte... dı... yarı... Anad... man... Osman... dı... Bektasiler... İki Türkoca... alar... evve... Ah...

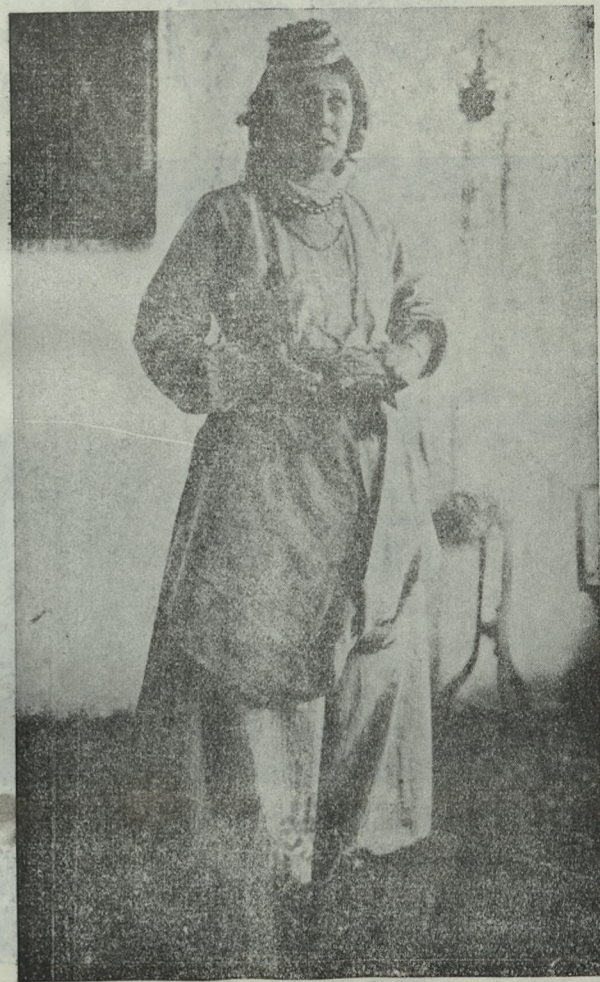

Yarım Asır evvelki Yerli kıyafetlerinden
—Çorumlu : Sayı 19—

MESUL MÜDÜR: Dr. Pertev Kaleli oğlu

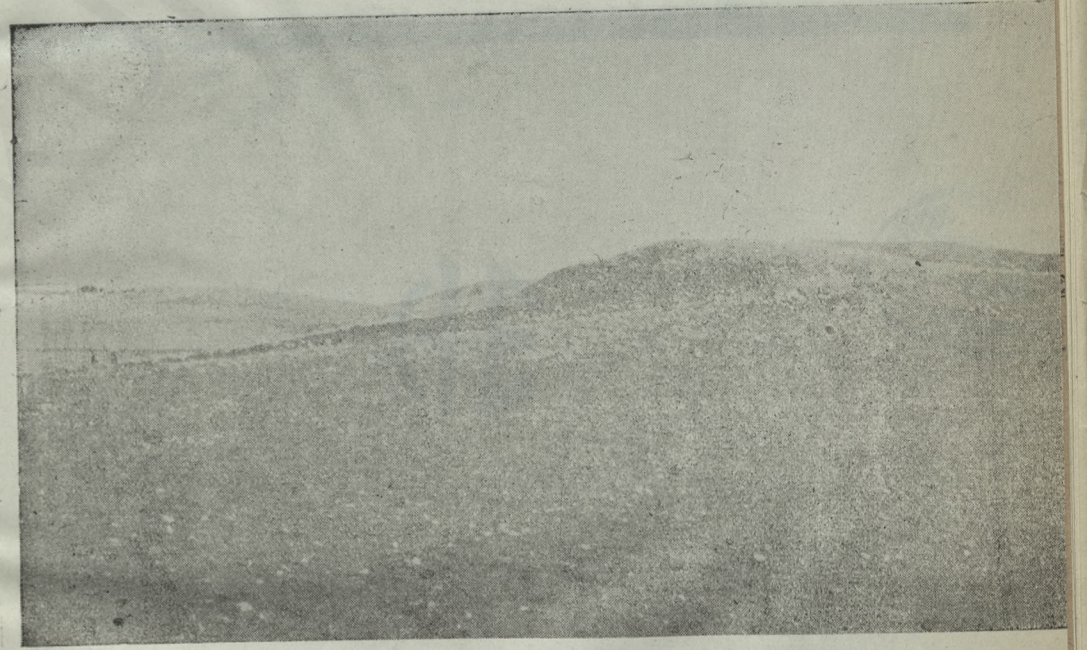
Yarım Asır evvelki Yedi kıyafetlerinden
—Çizim: Sayı 19—

Yarım Asır evvelki Yedi kıyafetlerinden

Yarım Asır evvelki Yerli kıyafetlerinden

Eski Zennunabad Harabelerinden bir Höyük
—Çorumlu : Sayı 19—

MART 1940

Çorum Yüzyıllık

ÇORUMLU

Çorum Halkevi Dil, Tarih ve
Edebiyat komitesi çıkarır

YIL : 2 SAYI : 20

1 MART 1940

Basıldığı yer : Çorum Vilâyet Matbaası